

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Fåglar i Staden

– deras behov och hur man tillgodoser dessa

Birds in urban areas

– their needs and how to fulfill these

Anders Toresson

Fåglar i Staden

Birds in urban areas

Anders Toresson

Handledare: Kenneth Lorentzon, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Christine Haaland, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Examensarbete för landskapsingenjörer

Kurskod: EX0361

Program/utbildning: Landskapsingenjörsprogrammet

Examen: Landskapsingenjörsprogrammet, kandidatexamen i landskapsplanering

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: Feb 2014

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *Fåglar, fågelinventering, biologisk mångfald, stadsfåglar*

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Det här är mitt examensarbete på 15 hp inom landskapsingenjörsprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, i Alnarp.

Jag vill tacka min far, Urban Toresson, som var den som introducerade mig för fågelskådningen redan när jag var väldigt ung. Han har sedan dess lärt mig allt jag idag kan om fåglar och har varit en stor inspirationskälla vid val av ämne till detta arbete. Jag vill även tacka övriga familjemedlemmar, de saknar fågelintresse men har alltid stöttat och uppmuntrat mig i mina studier. Stort tack till min flickvän Victoria, som med orubbligt lugn kommit med glada tillrop när skrivandet gått i stå. Jag vill även tacka mina klasskamrater som givit mig tänkvärda uppslag under skrivandets gång. Stort tack till Torbjörn Arvidson som bidraget med massvis av fantastiska fågelbilder; utrymmesbrist har dock gjort att endast ett fåtal av dessa kunnat tas med i detta arbete. Torbjörn är otvivelaktigt en av Sveriges främsta natur- och fågelfotografer.

Hoppas att ni i detta arbete kan hitta den information som ni söker. Trevlig läsning!

Alnarp 2014-01-30

Anders Toresson

Sammanfattning

Världen över pågår urbaniseringen. Fler och fler människor flyttar in till städerna och det blir allt vanligare att stadsbor får sin enda kontakt med naturen genom stadens grönområden. En undersökning gjord i Malmö visar att djurlivet är det som de tillfrågade tycker är allra viktigast i ett grönområde. Förutom insekter så är fåglar den djurgrupp som snabbast kunnat anpassa sig till stadens olika förutsättningar, mycket beroende på en av fåglarnas utmärkande egenskaper: flygförmågan. Eftersom att fåglarna utgör en så stor del av den totala faunan som man finner i staden så spelar de en stor roll i att skapa naturlika miljöer, där besökarna kan få känslan av "vild" natur på väg hem från jobbet eller skolan.

Artantalet och arttätheten i våra städer är dock lägre än i naturen. Med tanke på att de flesta av våra städer växer och förtätas, vilket medför mindre grönområden med längre dem emellan, så är risken att artantalet minskar ytterligare.

Några av problemen som fåglarna ställs inför i staden är lägre skiktdiversitet, stora öppna ytor och hög skötselnivå.

Att tillgodose våra fåglars behov och att skapa miljöer där de kan trivas är ingen konst. Med ett varierat växtmaterial (främst släktesdiversitet) och genomtänkt vegetationsuppbyggnad som skapar mikrobiotoper där fler arter kan hitta sin nisch är goda grunder för att få en individ- och artrik fågelfauna i våra städer.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund.....	1
Frågeställning.....	2
Avgränsning.....	2
Metod	3
Syfte och mål	3
Del 1 - Vilka är fåglarna i staden och vad påverkar deras val av boplats?	4
Staden som levnadsmiljö	4
Fördelar och nackdelar med livet i staden	6
Inventering av fåglar i stadsmiljö	6
Oulu, Finland.....	6
Eslöv och Lund, Skåne.....	8
Kristinehamn, Värmland.....	9
Göteborg.....	10
Del 2 - Hur får vi fåglarna att trivas i stadens grönområden?	12
Inledning	12
Val av växter och vegetationsuppbyggnad.....	12
Fältskiktet.....	12
Buskskikt.....	13
Trädsikt	15
Klätterväxter	16
Gröna tak	16
Vatten i våra parker.....	16
Holkar.....	16
Slutsats	18
Diskussion	18
Reflektion	19
Källförteckning	20
Tryckta källor	20
Elektroniska källor.....	22
Bilder	22

Inledning

Som fågelskådare sedan barnsben och nu landskapsingenjörsstuderande så tyckte jag att det vore intressant att ta reda på vilken forskning som utförts på kombinationen av fåglar och miljön i stadens grönområden. Som stadsbo är fåglarna i våra städer de som man kommer mest i kontakt med i sitt dagliga liv. Under den varmare delen på året så ser och hör man fåglar så fort man kommer ut genom dörren, och vems morgon blir inte genast ännu bättre när man hör svarthättans porlande, flöjtlika, sång eller lövsångarens uppmuntrande kvitter?

Som fågelskådare har jag märkt att antalet fågelarter i naturen oftast är högre än vad det är i stadens grönområden, och vissa arter som är mycket vanliga i staden är ovanliga utanför den. Detta väckte min nyfikenhet och när jag hörde mig för bland elever på skolan och lärarkåren så uppfattade jag det som att det fanns vissa kunskapsluckor på området. Och när nu begrepp som biologisk mångfald och grönytefaktor blir allt vanligare inom vår bransch så tror jag att det finns ett behov av en mer fördjupad kunskap om stadens fåglar och deras behov.

Bakgrund

I Sverige hotas vissa fågelbiotoper. De främsta orsakerna till detta är det moderna jord- och skogsbruket samt den pågående urbaniseringen som medför växande städer (Ebenhard 2008; Jönsson Belyazid 2011; Miljöcentralen Helsingfors Stad 2012; WWF 2013). I och kring staden finns möjligheterna, och förhoppningsvis även resurserna, att genom bl.a. växt val, vegetationsuppbyggnad och skötsel bevara och återskapa några av de miljövärden som gått förlorade. Att på detta sätt återskapa olika miljöer i staden är viktiga åtgärder för både människor och fåglar. Människan får en närmiljö som är rikare på liv och ger en mer "naturlig" upplevelse och fåglarna får en livsmiljö som de i framtiden kan ha allt svårare att finna i det vilda. Även de stadsbor som har svårt att ta sig utanför stadens gränser, t.ex. äldre, rörelsehindrade och även barn bör få möjlighet att uppleva "riktig" natur, och den stora mångfald av växter och djur som finns där. En majoritet av de naturutflykter som dagis och skolor gör går till grönområden som ligger inom tätorten (Nordmalm, Isakson & Burman 1999).

Fågelsång för hälsan

Studier visar att parker och grönområden har en positiv inverkan på oss människor, speciellt de som finns i vår närmiljö (Maller, Townsend, St Leger, Henderson-Wilson, Pryor, Prosser & Moore 2008; Ariane, Bedimo-Rung, Andre, Mowen, Deborah & Cohen 2004). Fågelsång är ett givet inslag i de flesta av våra parker, men inga (eller väldigt få) vetenskapliga studier har gjorts om vilken inverkan just fågelsång har på oss människor. Eleanor Ratcliffe från University of Surrey är i full gång med ett treårigt forskningsprojekt om just detta (University of Surrey, 2011). Projektet beräknas vara färdigställt under år 2014. Studien har blivit uppmärksammas av bl.a. BBC. Ratcliffe säger så här inför starten av sitt forskningsprojekt "A great deal of anecdotal evidence suggests that we respond positively to birdsong. However, currently there is a lack of scientific research on the psychological effects of listening to birds." (University of Surrey, 2011)

Fågelintresset är på frammarsch

Det finns flera indikatorer på att intresset för fåglar ökar hos oss svenskar. Inte minst för fåglarna i vår närmiljö.

Sveriges ornitologiska förening (förkortas SoF) har stadigt ökat sitt medlemsantal under de senaste åren. År 2008 hade föreningen 13 100 medlemmar och år 2012 var den siffran uppe i 16 259 (SoF, 2008-2012). SoF har haft ett ökat medlemsantal nio år i rad. Det finns även 25 stycken regionala fågelföreningar med kopplingar till SoF.

I januari varje år anordnar SoF en helg som går under projektnamnet "Vinterfåglar Inpå Knuten" (förkortas VIK). Under den helgen tar SoF emot rapporter om vilka fåglar som observerats vid fågelmatningar runt om i Sverige. Räkningen har pågått sedan år 2006 och de senaste åren har SoF utökat denna helg till att även innefatta fredagen och måndagen, då flera skolklasser anmält intresse om att delta. Redan första året VIK-helgen genomfördes så fick SoF in drygt 10 000 rapporter. I år (2013) slogs denna siffra med råge då 20 300 rapporter från svenska hushåll och skolklasser kom in till SoF (SoF, 2006-2013).

Även om dessa fakta visar på ett stadigt ökat intresse av fåglar i vår närmiljö i Sverige så går det att genom att se på övriga delar av världen ana att intresset har potential att öka ytterligare. Storbritannien och USA brukar sätta trender som sedan får fäste i omvärlden. Vid en jämförelse av antalet medlemmar i SoF med Storbritanniens motsvarighet, Royal Society for the Protection of Birds (förkortas RSPB), som i dagsläget har över en miljon medlemmar så står det klart att det finns potential för fågelintresset i Sverige att öka (RSPB, 2013). I USA har fågelintresset verkligen fått ett brett fäste hos befolkningen, både äldre och yngre. En omfattande rapport från US Forest Service visar att 33 % av USAs befolkning (16 år och äldre) en eller flera gånger per år beger sig ut i naturen med avsikt att titta på fåglar (Cordell & Herbert, 2002). Det betyder att det bara i USA finns 70 miljoner, mer eller mindre, fågelintresserade människor.

Frågeställning

Hur är stadens grönområden som levnadsmiljö för våra tättingar och vad man kan göra för att förbättra denna miljö för så många av dessa arter som möjligt?

Avgränsning

Arbetet riktar in sig på den fågelgrupp som kallas tättingar, det vill säga mindre fåglar så som t ex trastar, mesar, sångare och finkar. Detta därför att tättingar utgör majoriteten av de arter som återfinns i staden och det är ofta i den här gruppen som de mest färggranna, skönsjungande och omtyckta fågelarterna finns.

Någon egen inventering kommer inte att utföras. Det hade såklart varit önskvärt, och om det hade varit vår i Sverige så hade en sådan inventering kunnat ge information om fågelfaunan i utvalda parker. En inventering utförd nu (november – december) när majoriteten av våra flyttfåglar lämnat landet tror jag skulle kunna ge en missvisande bild av fågellivet.

För att öka läsbarheten så används inte det vetenskapliga namnet på fåglarna i den löpande texten.

Metod

Arbetet baseras på en litteraturstudie. Det finns väldigt lite litteratur om fåglar i parkmiljö, och vad som är viktiga aspekter för att få dessa att trivas. Boken Fåglarnas trädgård, var en av mina första källor. Även om boken handlar om trädgården går det att dra paralleller till våra parkmiljöer, som fungerar som många stadsbors substitut till trädgården. De fågelinventeringsrapporter som jag fann givande innehöll en del förslag till vidare läsning, och källförteckningarna ledde också till en del matnyttig information.

Syfte och mål

Jag vill väcka intresset för stadens tättingarter och fördjupa kunskapen om deras behov.

Målet är att när man som t ex projektör eller entreprenör arbetar med ett projekt ska skänka fågellivet en tanke. Förhoppningsvis kan läsaren ta till sig några av de aspekter som lyfts fram och använda sig av kunskapen i sitt privatliv och arbetsliv för att på så vis skapa, eller låta bli att förstöra, viktiga levnadsmiljöer för våra småfåglar i staden.

Del 1 – Vilka är fåglarna i staden och vad påverkar deras val av boplats?

Staden som levnadsmiljö

En viktig aspekt vid stadsplanering är att sammankoppla stadens omgivande natur med de grönområden som vi skapat, eller bevarat, inom dess gränser. (Nordmalm, Isakson & Burman 1999; Lundwall & Isaksson 2006; Fernandez-Juricic & Jokimäki 2001) På så sätt underlättar man för flora och fauna att sprida sig in i staden.

Ofta är det faktiskt de bortglömda områdena i en stad som visar upp den högsta biodiversiteten (Gyllin, 2006; Nordmalm, Isakson & Burman 1999). Där finns biotoper som är livsviktiga för

Ruderatmark i Malmö. Foto: Anders Toresson

vissa specialiserade fågelarter. I ett övergivet industriområde trivs den svarta rödstjärten som allra bäst. I andra ruderatmarker kring staden, t ex övergivna hamnar och bangårdar, trivs arter som bygger sina bon och födosöker på vidsträckta öppna ytor. Stenskvätta, gulspurv och gulärta är exempel på arter som man kan finna här (Miljöcentralen Helsingfors Stad 2012; Svensson 2009). Dessa områden är det ingen som sköter utan växterna får stå kvar och många av dem bildar då frörika vinterståndare. Dessa

blir till föda för relativt ovanliga arter som snöspurv, vinterhämling och den inte fullt så ovanliga men ack så vackra steglitsen (Lundwall & Isaksson 2006; Miljöcentralen Helsingfors Stad 2012).

Steglitsen gillar bl.a. kardborre. Foto: Torbjörn Arvidson

Att identifiera dessa områden och kartlägga dess invånare och deras levnadsbehov är viktigt för att kunna skydda dem. Att uppföra en artdatabank där stadens fågelfauna artbestäms och individerna räknas gör det möjligt att föreskriva åtgärder för att underlätta för missgynnade arter att överleva,

samt ger underlag för att följa upp hur fågelfaunan utvecklas. Ett exempel är ArtArken i Stockholm stad (Nordmalm, Isakson & Burman 1999).

Se till att hela staden blir ett område för biodiversitet, istället för att endast skapa ett begränsat "flashigt" område där man går all-in i biodiversitet-tänket. Det blir kanske inte lika iögonfallande men kommer fler av stadens invånare till gagn, så väl djur, växter som människor (Gyllin, 2006).

Vid jämförelser av fågelinventeringar gjorda i centrala Finland och Centraleuropa så är skillnaderna i den urbant häckande fågelfaunan inte så stor som man kanske skulle kunna tro, med tanke på det högre antalet fågelarter som finns i Centraleuropa (Jokimäki, 1999). De fåglar som är vanligast i staden är från början skogsfågelarter som på ett snabbt sätt kunnat anpassa sig till denna miljö. Dessa opportunisterna finner stadens parker som likvärdiga substitut till naturliga skogar. Det är dock inte bara skogsfågelarter som hittat sin nisch. Sädesärulan häckar naturligt i stenrösen omgivet av ett öppet landskap. I staden så trivs den ofta bra och födosöker gärna gåendes på grusgångar och klippta gräsmattor. Anledningen till att dessa opportunisterna anpassat sig så väl kan bero på att de urbana parkerna är en evolutionärt sett väldigt ung biotop och dessa arter har varit skickliga på att anpassa sig till att överleva och frodas i denna miljö (Jokimäki, 1999; Miljöcentralen Helsingfors Stad, 2012). Exempel på arter som anpassat sig till staden på ett innovativt sätt är koltrast och grönfink som gärna häckar i klätterväxter på byggnader. Blåmesen och talgoxen hittas häckande i håligheter i byggnader. Pilfinken och gråsparven häckar gärna under byggnadernas takpannor. Gråsparven är nu mer så aklimatiserad till att leva nära människan att den nu endast går att finna där (Miljöcentralen Helsingfors Stad 2012; Svensson 2009). Möjligen kommer fler fågelarter att anpassa sig på ett liknande sätt (Fernandez-Juricic & Jokimäki 2001).

Parkerna i staden är ofta välskötta representationsparker där det visuella framhålls för att behaga människor. Hänsynen till faunans behov är inte stor. Främst kan man se det genom att förekomsten och variationen av busk- och fåltskikt ofta är lågt (Miljöcentralen Helsingfors Stad,

Sveaparken i Örebro, väldigt låg skiktningens diversitet. Foto: Anders Toresson

2012). Andersson, O. och Nilsson, K. (1991) utförde en undersökning i Malmö där de frågade vad stadens invånare tyckte var det viktigaste elementet i våra utemiljöer. Det vanligaste svaret var att djurlivet var viktigast. Att tänka på att skapa förutsättningar för ett biologiskt rikt växt- och djurliv skulle ge ännu en dimension till

vårt stadslandskap. Heem parks i Holland och ecological parks i England är, och har varit, inspirationskällor till en typ av park där djurens behov ofta kommer i första hand

(Gustavsson & Ingelög 1994).

Livet i staden skiljer sig på många vis från livet i den vilda naturen. Fågelfaunan i staden ställs inför andra förutsättningar vad gäller bl.a.

- Klimat – uppvärmning av byggnader och solen som värmer upp hårdgjorda ytor bidrar till att staden, speciellt under dagen, är flera grader varmare än omgivningen. Vindens påverkan är också en faktor
- Störningar från människor
- Födottillgång, t ex vinterutfodring.
- Begränsat utrymme och biotopfragmentering (Fernandez-Juricic & Jokimäki 2001)

- Vegetationsuppbyggnaden är ofta starkt påverkad av människan. Störst betydelse för tättingar har avsaknaden av varierat busk- och fältskikt
- Predation - katter kan ställa till med problem för arter som häckar på marken och i holkar.
- Icke inhemsk vegetation

(Wirén 1994; Florgård, Mörtberg & Wallsten 1994; Miljöcentralen Helsingfors Stad 2012; Jokimäki 1999)

Fördelar och nackdelar med livet i staden

Positivt: Värmen gör så att blomningstiden blir längre vilket innebär att föda i form av frön och insekter är tillgängligt under en längre period av året (Florgård, Mörtberg & Wallsten 1994). För stadens fågelpar innebär den större tillgången på föda att de kan lägga sina ägg tidigare än sina artfränder utanför staden, samt att de under en säsong kan föda upp fler kullar (Aronsson & Stenvång 2013; Florgård, Mörtberg & Wallsten 1994).

Vinterutfodring bidrar med välkomna kalorier när livet är som kämpigast.

Flera av de naturliga predatorerna, bl.a. rovfåglar, har haft svårt att anpassa sig till stadsmiljön. Vilket underlättat livet för våra tättingarter (Miljöcentralen Helsingfors Stad, 2012).

Negativt: Stadens grönområden är ofta fragmenterade. Det vill säga att det är långt mellan stadens grönområden. Även avståndet till stadens omgivande natur är ibland stort. Höga byggnader och motorvägar kan vara hotfulla platser att flyga över för småfåglar som inte har anpassat sig till stadslivet.

Den ofta alltför nitiska skötseln av stadens parker där varje ogräs och nedfallna löv plockas bort skapar miljöer där tillgången på föda kan vara relativt låg och platser att söka skydd på är få (Lundwall & Isaksson 2006). Störningsgraden från människan kan vara hög i vissa parkmiljöer, det är dock oklart hur stor påverkan det har på våra tättingar då de snabbt kan flyga upp i träd eller söka skydd i täta buskage. Parker med hög andel klippt gräsmatta, få buskar och träd och mycket mänsklig aktivitet är dock ingen miljö som passar majoriteten av våra tättingarter.

Inventering av fåglar i stadsmiljö

Oulu, Finland.

(Jokimäki, 1999)

Jukka Jokimäki, forskare på Arctic Centre på University of Lapland, har utfört en omfattande inventering av förekomsten av häckande fågelarter i 54 parker i staden Oulu i centrala Finland (ligger i höjd med Piteå). Sammanlagt 22 fågelarter bekräftades häcka i dessa parker, 19 arter av dessa tillhör gruppen tättingar. Samtliga av dessa arter finns även i större delen av Sverige. Genomsnittsytan på de undersökta parkerna var 1,2 ha.

Jokimäki drar följande slutsatser av sin rapport:

- 7 av 19 arter häckade inte i parker som var mindre än 0,75 ha
- Fåglar vars naturliga häckningsbiotop är öppna marker som t ex hagmarker (gulsparv och stenskvätta i denna rapport) behöver i staden en större grönyta än 1,5 ha.
- Desto närmare stadens centrum man kommer desto större grönområde kräver de flesta arter. Antalet arter minskar men individtätheten per ytenhet är konstant eller ökande.
- På grund av den ofta höga skötselnivån i parkerna missgynnas markhäckande arter. Detta märktes tydligast på lövsångaren. Skötselnivån hade dock väldigt liten inverkan på antalet holkhäckande arter.
- Antalet fågelholkar i parkerna var en av de största faktorerna till hur många häckande fågelpar det fanns
- Antalet parkbesökare hade ingen, eller väldigt liten, påverkan på antalet arter eller individer.
- Antalet höga träd hade betydelse för en del arters antal i parken. Generellt sett bygger stadens fågelfauna sina bon högre upp i träden än vad de gör i naturen. Kanske för att undvika störning.
- Andelen höga byggnader intill en park påverkade förekomsten av en del fågelarter negativt. Framst påverkades lövsångaren.

Dessa är de arter som observerades häcka i större antal än ett par. De presenteras i kronologisk ordning med den i området vanligaste häckande tättingarten först:

Bofink <i>Fringilla coelebs</i>	Talgoxe <i>Parus major</i>	Lövsångare <i>Phylloscopus trochilus</i>
Björktrast <i>Turdus pilaris</i>	Blåmes <i>Parus caeruleus</i>	Grönfink <i>Carduelis chloris</i>
Svartvit flugsnappare <i>Ficedula hypoleuca</i>	Sädesärla <i>Motacilla alba</i>	Grå flugsnappare <i>Musicapa striata</i>
Rödstjärt <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Grönsiska <i>Carduelis spinus</i>	Rödvinge trast <i>Turdus iliacus</i>
Stenskvätta <i>Oenanthe oenanthe</i>	Rosenfink <i>Carpodacus erythrinus</i>	

Foto: Torbjörn Arvidson

Anledningen till att gråsparven inte finns representerad är att den sällan (eller i det här fallet aldrig) häckar i parker. De använder dock parkerna som födosöksområden.

Eslöv och Lund, Skåne.

(Wirén, 1994)

Mats Wirén har, i Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarps regi, utfört en omfattande inventering av vegetation och fauna i sammanlagt femton parker i städerna Eslöv och Lund. Ytan på dessa parker varierade mellan 1,5 till 5,5 ha. Wirén räknade all fauna, det vill säga även däggdjur och större insekter. Fågelobservationerna stod dock för 95,9% av de totala antalet djurobserverationer. Fågelobservationerna består av alla fåglar han kan se, alltså inte bara de som häckar i parken. Sammanlagt 60 fågelarter, var av 42 arter tillhörande gruppen tättingar, observerades. I rapporten ingår två grupper som Wirén valt att benämna småfåglar och medelstora fåglar, båda dessa grupper ingår i gruppen tättingar. Anmärkningsvärt är att av dessa 42 arter så står 5 arter för ca 50% av det totala antalet observationer. Totalt gjordes 9532 observationer av tättingar.

Wirén tittade främst på vad fem utvalda faktorer hade för inverkan på faunan i parkerna. Dessa var: Parkarean, lignosläktesdiversitet, trädtäckningsgrad, busktäckningsgrad och skiktningensdiversitet. Det visade sig att en ökning av alla dessa faktorer hade en positiv inverkan på både art- och individantal vad gäller tättingar. Några av de slutsatser som Wirén drar från sin rapport är:

- Ökad parkarea innebar ökat antal fågelarter. Arttätheten var dock större i de mindre parkerna.
- Mängden träd och buskar hade signifikativ inverkan på hur många observationer av tättingar som gjordes. Framförallt är småfåglar, så som finkar, sångare, mesar tydligt bundna till denna högre vegetation. Mängden stora träd (>10m) hade en positiv inverkan på både art- och individantal.
- Ökad lignosläktesdiversitet var den faktor som visade sig ha den största positiva inverkan på fågellivet. Wirén resonerar att detta beror på att fler fågelarter då kan hitta sin nisch vid födosök och val av boplats.
- Vindexponering var en betydande faktor. Det visade sig att småfåglar föredrar vindskyddade platser, speciellt under höst och vinter.
- Skiktningensdiversitet bidrog till ökad art- och individtäthet.
- Fragmentering av vegetationen i parkerna visade sig ha en positiv inverkan. Parker med träd och buskar i grupper istället för mer slutna system var populärast hos tättingarna. Genom denna fragmentering bildas det fler kant- och brynzoner. Dessa zoner hyser ofta en hög variation av olika växtarter, bl.a. därför att sol och regnvatten förser platsen med gynnsamma växtförhållanden, och kan därmed försörja fler arter med föda och skydd.
- Stora ytor av jämnhöga buskar av en och samma art minskade observationsfrekvensen. En av anledningarna kan vara att fåglarna är svåra att upptäcka i dessa miljöer. En annan orsak kan vara att födotillgången gynnar färre arter.
- Fristående träd i miljöer där den mänskliga aktiviteten är hög påverkade både art- och individantalet negativt.
- Avståndet från parkerna till stadens omgivande natur visade sig inte ha någon signifikativ inverkan på fågellivet. Wirén tror att detta kan bero på att samtliga parker

ligger relativt nära stadsgränsen (<800 m) Antalet katter och hundar i parkerna visade sig inte heller vara någon avgörande faktor.

De arter som observerats mest frekvent i Lund och Eslövs parker. De fem översta arterna stod alltså för 50 % av det totala antalet fågelobservationer som gjordes.

Koltrast <i>Turdus merula</i>	Talgoxe <i>Parus major</i>	Grönfink <i>Carduelis chloris</i>
Gråsparv <i>Passer domesticus</i>	Blåmes <i>Parus caeruleus</i>	Pilfink <i>Passer montanus</i>
Björktrast <i>Turdus pilaris</i>	Bofink <i>Fringilla coelebs</i>	Nötväcka <i>Sitta europaea</i>
Svartvit flugsnappare <i>Ficedula hypoleuca</i>	Sädesärta <i>Motacilla alba</i>	Grå flugsnappare <i>Musicapa striata</i>
Stare <i>Sturnus vulgaris</i>	Rödhake <i>Erithacus rubecula</i>	Rödvinge trast <i>Turdus iliacus</i>
Stenskvätta <i>Oenanthe oenanthe</i>	Rödstjärt <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Lövsångare <i>Phylloscopus trochilus</i>
Ärtsångare <i>Sylvia curruca</i>	Törnsångare <i>Sylvia communis</i>	Grönsiska <i>Carduelis spinus</i>
Svarthätta <i>Sylvia atricapilla</i>	Entita <i>Parus palustris</i>	Steglits <i>Carduelis carduelis</i>

Kristinehamn, Värmland.

(Carlsson, 2006)

Ulf T Carlsson genomförde år 2006 en inventering häckfågelbeståndet i Kristinehamns tätort. Miljöskyddsinspektör Stefan Johansson på Kristinehamns kommun fick nys om detta och beställde en sammanställning. Denna sammanställning var klar året efter.

14 områden valdes ut för inventering. I dessa områden fann Carlsson 43 st fågelarter som hävdade revir (När en fågel hävdar revir är sannolikheten stor att den häckar i området). Av de arterna tillhörde 30 st gruppen tättingar. Det är en imponerande siffra och två av arterna, entita och svarthätta, är så kallade indikatorarter för skyddsvärd miljö i stadslandskapet. Carlsson lyfter även fram andra intressanta fynd, t ex försärla, mindre hackspett (rödlistad som "missgynnad" i Sveriges Artdatabank) och rödvingetrast. Genom sin inventering kunde Carlsson identifiera vilka områden i Kristinehamn som var särskilt intressanta ur fågelsynpunkt och värda att bevara. Detta gjorde han bl.a. genom att titta var indikatorarterna, entita och svarthätta, valde att häcka. Områden där den i urban miljö ovanliga mindre hackspetten valt att häcka användes som indikation på att området var värt att bevara. Även områden där art- och individtätheten var extra påtaglig ansåg Carlsson vara värda att bevara. Gemensamt för dessa områden var att de under en längre tid lämnats orörda och en flerskiktad vegetationstruktur med framförallt träd- och buskskikt i olika nivåer fått frodas. Carlsson identifierar också att antalet ihåliga träd och död ved har stor betydelse för fågellivet på dessa platser. De för hålbbyggande viktigaste trädslagen i området är al, asp, sälg och död ved av björk, anser Carlsson. Carlsson fick även i uppdrag att gå igenom kommunens skötselplaner. Han kunde då nöjt konstatera att i de flesta områdena som han inventerat så var det i skötselplanen fastställt att inga, eller ytterst få, skötselåtgärder skulle utföras.

Carlsson avslutar med att berätta om en anmärkningsvärd utveckling som visar på vikten av att kommunicera ut sitt budskap i hela den organisation som förvaltar stadens naturområden. Under tiden som Carlsson jobbade med sin sammanställning utförde den tekniska förvaltningen i Kristinehamns kommun omfattande gallrings- och röjningsåtgärder i 6 av de 14 inventeringsområdena. Carlsson kunde konstatera att i 4 av dessa 6 områden så har detta arbete efterlämnat en för fåglar relativt steril och ogästvänlig miljö och att detta framröjda parklandskap missgynnar den biologiska mångfalden. Carlsson anser att det inte borde vara okänt för den tekniska förvaltningen att det inom kommunen pågår ett arbete med att ta fram en så kallad grönstrukturplan. Bristande kunskaper inom ornitologi hos den tekniska förvaltningen och dålig kommunikation inom kommunen, anges som troliga orsaker till denna fadäs. Bästa lösningen hade varit att de avvaktat med eventuella röjningsåtgärder tills underlaget var klart, anser Carlsson.

Allmänt förekommande arter (fler än 50 revir)

Blåmes	Pilfink	Björktrast
Grönfink	Svartvit flugsnappare	Gråsparv
Sädesärla	Lövsångare	Nötväcka

Mindre allmänna arter (20-50 revir)

Trädgårdssångare	Koltrast	Stare
------------------	----------	-------

Sparsamt förekommande arter (5-20 revir)

Rödhake	Härmsångare	Grå flugsnappare
Ärtsångare	Entita	Törnsångare
Stenknäck	Svarthätta	

Sällsynt förekommande arter (1-5 revir)

Forsärla	Järnsparv	Hämpling
Rödvingetrast	Gulspurv	

Carlsson väljer att inte inkludera de vetenskapliga namnen i sin rapport. Då de flesta arterna redan nämnts med sitt vetenskapliga namn väljer också jag att inte skriva ut dessa.

Göteborg

Andersson, H. (2013)

Inför byggandet av Västlänken i Göteborgstad så fick Calluna AB, med Håkan Andersson i spetsen, uppdraget att inventera fågellivet i fem av de för bygget berörda områdena. Huvudmålet var att inventera förekomsten av utvalda rödlistade arter. Ingen av dessa arter tillhör ordningen tättingar. Allt fågelliv var dock av intresse och man undersökte förekomsten av häckning i de utvalda områdena. Det utfördes ingen djupare analys av vilka faktorer som var avgörande för områdets artdiversitet. Men i de två områdena som visade upp högst artdiversitet fanns det rikliga inslag av ädellövskog. Dessa skogspartier har fått utvecklas fritt och förekomsten av snår och död ved var hög. Noterbart är att båda dessa områden ligger i centrala delarna av Göteborg

men kan, troligtvis på grund av sin låga skötselnivå, ändå visa upp en relativt hög artdiversitet. Föga förvånande så var området med lägst artdiversitet, Centralen, också det område som innehöll högst andel hårdgjorda ytor och det var långt mellan de små grönytorerna.

Dessa tättingarter observerades i Göteborg

Koltrast <i>Turdus merula</i>	Talgoxe <i>Parus major</i>	Grönfink <i>Carduelis chloris</i>
Gråsparv <i>Passer domesticus</i>	Blåmes <i>Parus caeruleus</i>	Pilfink <i>Passer montanus</i>
Björktrast <i>Turdus pilaris</i>	Bofink <i>Fringilla coelebs</i>	Nötväcka <i>Sitta europaea</i>
Svartvit flugsnappare <i>Ficedula hypoleuca</i>	Sädesärla <i>Motacilla alba</i>	Grå flugsnappare <i>Musicapa striata</i>
Trädgårdssångare <i>Sylvia borin</i>	Rödhake <i>Erithacus rubecula</i>	Gransångare <i>Phylloscopus collybita</i>
Taltrast <i>Turdus philomelos</i>	Rödstjärt <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Lövsångare <i>Phylloscopus trochilus</i>
Gärdsmyg <i>Troglodytes troglodytes</i>	Grönsångare <i>Phylloscopus sibilatrix</i>	Grönsiska <i>Carduelis spinus</i>
Svarthätta <i>Sylvia atricapilla</i>		

Del 2 - Hur får vi fåglarna att trivas i stadens grönområden?

Inledning

”Kunskaperna om möjligheterna att genom stadsplanering förändra situationen för tätortens fauna är blygsam” (Wirén, 1994)

Fåglar behöver:

- Vegetation som erbjuder skydd/sovplats
- Varierad vegetationsstruktur som erbjuder utkiksplatser
- Föda och tillgång på vatten (även på vinteråret för våra stannfåglar)
- Lämpliga bostadsplatser

(Aronsson & Stenvång 2013)

Att grönområden måste vara vildvuxna och ”skräpiga” för att attrahera fåglar är något av en myt (Aronsson & Stenvång 2013) Att skapa sådana ytor möter dessutom ofta på motstånd från allmänheten (Andersson & Nilsson, 1991). Man vinner dock mycket på att låta sig inspireras av naturen vid restaurering, nybyggnation och skötsel av grönytor. Går man ut i naturen så ser man att de art- och individtätaste miljöerna är de som erbjuder en så stor mångfald som möjligt. Platser där slutna buskage, öppna ytor, högt och kort gräs, närhet till vatten och en stor variation bland växtsläkterna tillgodoser många av våra fåglars behov. (Aronsson & Stenvång 2013; Wirén 1994) Optimalt ur fågelsynpunkt är en blandning av buskar och träd i olika skikt och av olika släkte, gläntor eller andra mindre, öppna ytor med ett varierat fältskikt samt närhet till vatten för att kunna dricka och bada. Svårare än så behöver det inte vara. Men vilka, träd, buskar och örter föredrar våra fåglar?

Val av växter och vegetationsuppbyggnad

Här listar jag förslag på en del av alla de växter som är bra val ur fågelsynpunkt. I princip alla träd, buskar och örter bidrar med skydd och ofta även föda, även de icke inhemska. Viktigt att tänka på, speciellt när det gäller träd, är att det är de gamla individerna som står för den största biologiska mångfalden. Fäller man en gammal ek (*Quercus robur*), med sin typiska skrovliga bark som så många insekter föredrar, så får man vänta minst 100-150 år innan den ekplanta som planteras som ersättare ens når upp i närheten av samma biologiska status. Betydelsen av bevarandet av gamla och döda träd i vår stad kan inte nog understrykas (Gustavsson & Ingelög 1994; Höök Patriksson 1998; Nordmalm, Isakson & Burman 1999).

Fältskiktet

Gräsmattan

Stadens parker består till stor del av klippt gräsmatta (Wirén 1994; Gustavsson & Ingelög 1994) Delar av dessa ytor skulle kunna göras om till så kallade höggräsytor och ängsmarker. Höggräsytor har oftast en högre kvävehalt vilket gynnar en viss typ av flora och framförallt höga gräs. I ängsmarker jobbar man ofta aktivt med att reducera kvävehalten genom att föra bort det organiska material som blir över vid slåtter. Ängsmarker har ofta mycket höga biologiska värden och massvis av insekter hittar mat och husrum där. Både ängsmarker och höggräsytor erbjuder boplatser för markhäckande fågelarter. Bildandet av den här typen av ytor är alltid välkommet då de bidrar med både fröproduktion och insektsliv. Dessa ytor fyller störst funktion ur fågelsynpunkt om de placeras intill buskage och i ytterkanterna av stora öppna ytor. Det får gärna också vara lite avskilt där den mänskliga aktiviteten inte är fullt så hög. I dessa mer undanskymda platser i stadens grönområden så kan man med fördel låta "ogräs" som brännässlan (*Urtica dioica*), kardborrar (*Arctium*) och tistlar (*Cirsium*) få fotfäste. Dessa arter lockar insekter och är även välkommen föda åt fröätande fåglar. I undanskymda områden i parken kan man även gärna skapa en kompost, där man samlar avfall som grenar, gräs, död ved och löv. Det är dock av stor betydelse att inte vara alltför idog i sina rensningsåtgärder i parken, då detta har en negativ inverkan på den biologiska mångfalden och där med indirekt påverkar fågelfaunan. Viktigt att tänka på vid slåtter och klippning av ängar och höggräsytor är att undvika dessa åtgärder under fåglarnas häckningsperiod, det vill säga mellan april till september. (Aronsson & Stenvång 2013; Lundwall & Isaksson 2006; Florgård, Mörtberg & Wallsten 1994)

Perenner och annueller

I princip alla örter som ger frön är föda åt fröätare. Men det finns vissa favoriter. Planterar man den vackra solrosen (*Helianthus annuus*) så har man en garanterad fågelmagnet under sensommar och höst. Fler växter som har visat sig vara extra intressanta för våra fåglar är bl a röllikor (*Achillea*), kungsljus (*Verbascum thapsus*), kardvädd (*Dipsacus fullonum*), blå bolltistel (*Echinops bannaticus*) samt arter ur släktet *Digitalis*. Det är viktigt att dessa växter får stå kvar över vintern, för att på så vis skapa gömställen och tillgång på föda under denna tuffa årstid. Arter ur familjen korgblommiga växter (*Asteraceae*) och släktet (*Aster*) går hem hos de flesta fröätare. Ytor med marktäckande perenner är välkomna platser att söka skydd och att fånga insekter och andra ryggradslösa djur. Viktigt att tänka på att marktäckarna inte är för låga så att fåglarna inte kan söka skydd där. Dessa arter är bra val: Skuggröna (*Pachysandra terminalis*), rosenplister (*Laminum maculatum*) och nävor (*Geranium*) (Aronsson & Stenvång 2013).

Buskskikt

Variation är nyckelordet vid val av släkter och arter. Det finns egentligen inga dåliga val här. Misstaget man dock bör undvika är att satsa på för få arter.

Många av våra tättingarter bygger sina bon i buskar. Då är det viktigt att dessa är täta för att ge det skydd från predatorer och den avskildhet som fåglarna behöver. En annan viktig sak att tänka på är att en del av buskarna även bör erbjuda föda och skydd under senhöst, vinter och tidig vår (Aronsson & Stenvång 2013; Höök Patriksson 1998).

Vintergrönt

Järnek (*Ilex aquifolium*) – Är förmodligen den växt som erbjuder föda till våra fåglar under längst tid av året, från slutet av september ända till början av juni. Anledningar till detta är att frukterna är väldigt motståndskraftiga emot röta och tål extrem kyla. Det är dessutom väldigt sällan som de faller ner till marken. En annan orsak till att järnekens bär finns tillgängliga under hela året kan vara att de fungerar som en reservföda som fåglar äter av när annan föda är slut. Alla våra fem arter av trastar samt övervintrande svarthättor och rödhakar äter av dess bär under främst vinterhalvåret. Dubbeltrasten vaktar ofta dessa buskar aggressivt för att på så sätt säkra födotillgång genom hela vintern. Vid riktigt hårda vintrar kan trycket från framförallt björktrastar och rödvingetrastar bli så stort att dubbeltrasten tvingas att ge upp. Alla de bär som skulle räckt som föda åt dubbeltrasten under hela vintern blir då bara på något dygn snabbt uppätta (Snow 1988).

En (*Juniperus communis*) – Är genom att den är så tät en mycket populär buske att häcka i för en hel rad av våra tättingar: hämpling, grönfink, törnsångare, höksångare och törnsångare. Andra småfåglar använder den som skydd året om. Våra trastar och svarthättan tycker dessutom om att äta dess bär (Gustavsson & Ingelög 1994).

Andra förslag på vintergröna buskar är: vintergrön liguster (*Ligustrum vulgare var. Italicum 'Atrovirens'*) och buxbom (*Buxus sempervirens*)

(Snow 1988; Aronsson & Stenvång 2013)

Klippt häck

Ur fågelsynpunkt bör man inte överdriva användandet av klippt häck. Fler fågelarter trivs bland friväxande buskar med större variation i utformning och släktesdiversitet, än vad de ofta monokulturella klippta häckarna erbjuder. Häckar fungerar som transportled, boplats, skydd och födokälla. Här är några säkra kort ur fågelsynpunkt:

Slån (*Prunus spinosa*) är tack vare sina tornar en mycket omtyckt häckplats för många av våra sångare, sparvar och den vackra törnskatan. Bären och dess kärnor är även mycket omtyckt föda. Hagtorn (*Crataegus*) är en favorit hos flera av våra tättingar, då de erbjuder skydd och mat. Berberis (*Berberis thunbergii*) Bukettapel (*Malus toringo var. sargentii*) Idegran (*Taxus baccata*) Häckoxel (*Sorbus mougeoti*) (Snow 1988; Aronsson & Stenvång 2013)

Friväxande buskar

Här finns i princip oändligt många bra val, och väldigt få dåliga val. Buskar som är både täta och har tornar eller taggar är bra platser för att söka skydd och att bygga bo, bär de dessutom frukt så har man ofta hittat helt rätt. Placera gärna buskarna i grupper, helst i anslutning till träd. Brynzoner innehållande god variation i släkten och storlek är miljöer som passar flera av våra tättingar. Höjdskillnaderna mellan buskarna gör så att fåglarna kan ha utkik efter faror och det bildar samtidigt gynnsamma mikroklimat i skydd för vind och med god solinstrålning. Undvik monokulturer. Förutom alla ovannämnda arter så är dessa bra val:

Liguster (*Ligustrum vulgare*), Slånaronia (*Aronia x prunifolia*) Rosor (släktet *Rosa* t ex *pendulina*, *canina* och *rugosa*), Benved (*Euonymus europaeus*), Brakved (*Frangula alnus*), Eldtorn (*Pyracantha coccinea*)

(Aronsson & Stenvång 2013; Gustavsson & Ingelög 1994)

Trädskikt

Här finns det endast en handfull arter som passar våra tättingar... Nej då, alla träd är bra träd. Viktigt att tänka på vid val av träd är förutom att välja olika släkten också att tänka på att skapa höjdskillnader så att fåglarna får platser att spana efter rovfåglar och då snabbt kunna söka skydd. (Wirén, 1994) Träden bör helst placeras i små grupper, eller att man ser till att ge plats åt gläntor. Hackspettar (främst den större hackspetten) är med sitt bobyggande ovärderlig för många av våra hålhäckande tättingarter ute i naturen. Hackspettar är dock inte lika vanliga inne i staden, men i dess utkanter trivs den utmärkt i våra villaträdgårdar. I staden kan man till viss del ersätta hackspettens idoga arbete med att placera ut fågelholkar. Hackspetten kan dock ställa till med problem för holkens invånare. Hackspetten hackar helt sonika upp hålet till holken så pass att hen kan komma åt ungarna som blir till ett rejält skrovsmål för hackspetten. De flesta holkar som säljs nu har en metallring runt holkens öppning för att få bukt med just detta problem. Hackspettarnas hackande hjälper även andra fågelarter att komma åt insekter som finns in under barken (Gustavsson & Ingelög 1994; Höök Patriksson 1998; Aronsson & Stenvång 2013).

Träd för hålbbyggare

Al (*Alnus*), Asp (*Populus tremula*), Ek (*Quercus robur*), Sälg (*Salix caprea*)

Alla dessa trädslag är otroligt värdefulla för de svenska tättingarna. Alkottarna ger föda åt mesar, siskor och steglits. Eken är det träd där man uppmätt flest antal levande insekter. Sälgen är framförallt väldigt värdefull för insektsätare under den tidiga våren (Höök Patriksson 1998; Gustavsson & Ingelög 1994; Aronsson & Stenvång 2013).

Vintergröna träd

Dessa träd är bl.a. viktiga för att ge skydd och mat åt våra stannfåglar. I södra Sverige finns det även en del flyttfåglar som övervintrar. Stadens granar och tallar kan på vintern dra till sig födosökande flockar av våra tre arter korsnäbb.

Idegran (*Taxus baccata*), Gran (*Picea abies*), Tall (*Pinus sylvestris*), Bergtall (*Pinus mugo*), Thuja (*Thuja occidentalis*)

(Gustavsson & Ingelög 1994; Aronsson & Stenvång 2013)

Idegranen är likt Järneken (*Ilex aquifolium*) en slags reservföda för många fågelarter. Bären finns tillgängliga under en stor del av året. Trastar och starar tycker om dessa bär, speciellt taltrasten som har den som något av en favoritföda. Grönfinken är en stor konsument av kärnorna, de motarbetar på detta vis idegranens försök att sprida sig. Kärnorna är allmänt kända för att vara giftiga, men troligtvis är det bara det yttre höljet av kärnan som är giftigt. Detta visar grönfinken genom imponerande "näbbfärdigheter" då den skalar bort detta hölje. Duvor, som också tycker om att äta kärnor, har inte samma skicklighet och äter därför aldrig från idegranen. (Snow 1988)

Andra trädarter värda att notera

Rönn och oxel (*Sorbus* främst de med röda bär t ex *commixta* 'Carmencita', *aria*, *aucuparia*, *intermedia* och *edulis*) Fåglar har en förkärlek till just röda bär eftersom att de har en annan typ av färgseende än oss människor och ser därför rött bättre. Fågelbär (*Prunus avium*) Hassel (*Corylus avellana*) Bok (*Fagus sylvatica*) Lind (*Tilia*) Lärk (*Larix*) Vildapel (*Malus sylvestris*)

(Aronsson & Stenvång 2013)

Klättrväxter

Alla de vanligast använda klättrväxterna duger utmärkt som skydd och i vissa fall som boplats åt en del av våra tättingar i staden. Klättrvildvin (*Parthenocissus quinquefolia*) är tack vare sitt kraftiga växtsätt särskilt lämpad för bobyggande. Klättrvildvin kan gärna kombineras med växter ur släktet Kaprifol (*Lonicera*) för att på så sätt ytterligare utöka växtligheten och dessutom bidra med föda i form av bär. (Aronsson & Stenvång 2013)

Gröna tak

I Sverige har väldigt lite dokumentation gjorts över vilka arter som häckar, eller kan tänkas häcka, på våra gröna tak. I USA och Kanada har man dock observerat flera fågelarter som tycks trivas väldigt bra i denna, för att vara i staden, relativt ostörda miljö. En blandning av höga örter och låga örter med stor variation i art val är troligen ett framgångsrecepten. (Eakin, Campa III, Rowe, Westphal, Roloff & Linden 2013)

Vatten i våra parker

Fåglar behöver vatten för att släcka törsten och för att göra rent fjäderdräkten. Att anlägga en damm i sin park gynnar många insekter som fåglarna kan äta. Att tänka på vid dammbygge, ur fågelsynpunkt:

- Flacka kanter – så att småfåglar lätt kommer till vattnet.
- Planteringar av blommande perenner i anslutning till badet ger en boost åt insektslivet samt mat och skydd åt flera tätting arter.
- Närhet till buskar och träd – man får ut mer av sin damm om fåglarna kan ta sig dit utan att bli alltför utsatta för predatorer.

Ett alternativ till en damm är ett enkelt fågelbad. Detta bör fyllas på med viss regelbundenhet så att det alltid finns friskt vatten. I en del parker kan hundar, katter och kanske även nyfikna barn bli till ett problem. Lösningen kan då vara att man har ett upphöjt fågelbad på piedestal. Viktigt att man ser till att det är fast förankrat så att inte t ex hundar och barn kan välta det och få det över sig. Även här är det viktigt att placera fågelbadet nära ett buskage eller träd för att som småfågel kunna fly snabbt.

En annan välkommen detalj att ha i våra parker är en sandtäckt, då fåglar gärna tar ett sandbad för att hålla fjäderdräkten ren från smuts och ohyra. Dess yta behöver inte vara stor, en halv kvadratmeter räcker gott. Det kan vara spännande för barn att se på när fåglarna skvätter och yr i sanden. (Aronsson & Stenvång 2013)

Holkar

Det råder i princip ständig bostadsbrist bland våra tättingar. Därför kan man aldrig sätta upp för många fågelholkar. Par av samma art kan dock oftast inte häcka alltför nära varandra, avståndet varierar mellan arterna men runt 20 meter ungefär. Olika arter har dock oftast inga problem att häcka intill varandra. (Aronsson & Stenvång 2013)

Blåmesar och talgoxar som övervintrar i Sverige börjar leta bostad redan i mars. Då har ytterst få

Den svartvita flugsnapparen gynnas av större tillgång på holkar. Foto: Torbjörn Arvidson

eller inga alls av våra hålhäckande flyttfåglar anlänt från sina vinterkvarter. Om man vill gynna dessa flyttande arter och få en större mångfald av arter i ett område så kan man på senvintern sätta för ingångshålen på vissa holkar. Man tar sedan bort dessa stopp strax innan flyttfåglarna anländer. Två av arterna som skulle gynnas av större tillgång på holkar är rödstjärten och den svartvita flugsnapparen. De anländer i slutet av april eller början av maj. Varför man bör sätta för ingångshålet så sent som möjligt är för att vissa fågelarter använder holkarna till att skydda sig från väder, vind

och predatorer under den kalla vintern.

En ytterligare aspekt som bör tas i åtanke inför uppsättandet av fågelholkar är att använda holkar med olika storlek på ingångshålen (Jokimäki, 1999). Svartmes och blåmes klarar av så små ingångshål som 25mm, övriga mesar kräver ca 30mm. Man bör sätta upp olika typer av holkar som tilltalar olika arter. T ex vill trädkryparen ha en holk där ingången är på sidan och den grå flugsnapparen vill ha en bred öppning till sin bostad (Aronsson & Stenvång 2013).

Slutsats

Att få fåglar att trivas i stadens grönområden är ingen konst. Flera arter trivs alldeles utmärkt redan nu och har på ett imponerande snabbt sätt anpassat sig till den, evolutionärt sett, unga biotop som staden är. Att utöka artdiversiteten är något mer klurigt och man bör då ta reda olikas arterers behov. Att skapa "vilda rum" i parker där insekter och annan fauna får en fristad är en välkommen förändring. Att öka variationen i växtmaterial och den vegetationsuppbyggnad som finns på platsen är en åtgärd som skapar förutsättningar för att fler arter ska kunna hitta sin nisch där de hittar bostad och föda. Gläntor, dammar, brynzoner, täta buskage och varierat fältskikt är goda exempel på vad en bra park bör innehålla.

Bostadsbristen för våra tättingarter är ofta påtaglig i våra städer. En av de enklaste och bästa lösningarna är att sätta upp fler holkar. Variera gärna mellan olika varianter av holkar då olika arter kan ha olika behov.

Diskussion

Ledordet för att få fåglar att trivas i våra städers grönområden är biologisk mångfald. För att på lång sikt etablera ett varierat fågelliv i våra parker måste man ha förståelse för den biologiska mångfalden. Alla våra fågelarter har olika diet och olika preferenser när det gäller plats för häckning. För att tillgodose behovet hos denna djurgrupp som ligger högt upp i näringskedjan så gäller det att de djurarter som är under dem i näringskedjan får möjlighet att bygga upp livskraftiga populationer. Även de bär- och frätande arterna gynnas av en stor mångfald av växtarter, då de på så sätt kan förse sig med föda under en längre period av året. Att skapa vilda "mikrobiotoper" i parkernas mer undanskymda hörn är välkommet för parkens alla invånare

Om man väljer att bebygga en ruderatmark där den relativt ovanliga häckfågeln svart rödstjärt trivs, men inte många andra arter. Och ersätter ruderatmarken med en biotop som lockar fler arter, bli två för staden nya arter, men som i övriga Sverige är vanliga häckfåglar. Har man gynnat den biologiska mångfalden då?

Många stadsbor skulle nog gissa på att gråsparven är Sveriges vanligaste tätting, men den kvalar inte ens in på topp tio. I Sverige häckar ca 450 000 par av gråsparvar. Samtliga dessa häckar i människans närhet, framför allt i städer. Sveriges vanligaste fågel är Lövsångaren med ca 14,2 miljoner häckande par. (Fåglarna i Sverige: antal och förekomst, Ulf Ottosson mfl.) Det jag vill komma till är att många stadsbor får sina naturupplevelser nära hemmet och lär sig ofta känna igen typiska "stadsfåglar" som gråsparv, blåmes, talgoxe, koltrast och kaja. Genom att öka mångfalden så kan fler ta del av vilken varierad fågelfauna vi faktiskt har i Sverige.

Upprättandet av en artdatabank för staden tror jag kan vara mycket värdefullt. Där kan man samla viktig information om stadens olika arter och genom att kolla var de väljer att bosätta sig kan man också dra slutsatser kring vilken miljö i staden som är värd att bevara. Denna miljö kan man då även försöka återskapa på fler ställen i staden. Fågelintresset i Sverige är större vad många tror och det bör inte vara några problem att få den lokala fågelskådarföreningen att delta,

eller självständigt genomföra, en fågelinventering i stadens grönområden. Ett löfte om kaffe och bullfika är en underskattad problemlösare som även kan visa sig vara lösningen här.

Vad gäller holkar i staden så tycker jag det är en god idé att involvera barnen. Att lära barnen om fåglar och deras behov är en försäkring inför framtiden. Jag föreslår att barnen får tillverka fågelholkar i träslöjden. Fågelkunniga personer får bistå med ritningar och instruktioner. Dessa holkar kan sedan numreras och sättas upp i stadens grönområden. Man informerar sen barnen om var deras holk är uppsatt så att de tillsammans med sina föräldrar har möjlighet att följa utvecklingen på bostadsmarknaden.

Fågelmatning vintertid är en mycket populär sysselsättning, och en viktig födokälla för våra

Vinterhämpling och domherre är vackra att se på och kommer gärna fram till fågelmatningen vintertid. Foto: Torbjörn Arvidson

stannfåglar. I södra delarna av vårt land kan även några av våra flyttfågelarter övervintra och då är fågelmatning ofta ett uppskattat energitillskott. Här kan man engagera lekis och förskoleklasser som ligger i närheten av en park. Man ställer upp ett fågelbord i parken och bistår sedan med fågelmat till de som väljer att ställa upp. Fågelmatningen blir en rolig utomhusaktivitet för barnen och

skapar attraktionsvärden i parken under en årstid då det kan vara trist och tråkigt.

Genom att fågelintresset i Sverige hela tiden ökar så finns det möjligheter för kommuner och städer att lansera sig som "fågelvänliga" städer. Om fler städer upprättade artdatabanker så skulle man kunna jämföra vilka städer som är bäst på att attrahera olika fågelarter. Det kan mycket väl finnas EU-bidrag att hämta.

Reflektion

Min metod kunde gärna fått kompletterats med någon form av empirisk undersökning. Undersökningen hade förvisso fått kämpa om utrymmet i detta begränsade arbete, men jag tror ändå att det hade gett arbetet lite extra tyngd. Jag kunde skickat ett antal frågor till t ex kommuner om hur de ser på stadens tättingar och vad de gör för att få dessa att trivas. Mina erfarenheter från praktikplatsförfrågningar hos diverse kommuner får mig dock att redan på förhand ifrågasätta svarsfrekvensen.

Litteraturen var relativt svårfunnen till en början, men det ena fyndet ledde sen till det andra, osv. Jag tycker att majoriteten av den litteratur jag använt mig av är god akademisk kvalitet och har gett tillräcklig information så att jag kunnat bilda mig en uppfattning på området.

En vidareutveckling och uppföljning av mitt arbete skulle kunna vara att utforma designförslag på goda fågelmiljöer. Samt, som jag nämnt tidigare, att ta reda på vilket arbete (om något) som utförs i våra kommuner samt projektrings- och entreprenörskontor för att utveckla fågellivet i våra parker.

Källförteckning

Tryckta källor

Andersson, H. (2013) *Inventering av fåglar i fem områden i Göteborg*. Ett underlag för det fortsatta arbetet med Västlänken. Calluna AB 2013

Andersson, O. & Nilsson, K. (1991). *Enkät om Malmös parker*. MOVIUM, SLU Alnarp.

Ariane, L. Bedimo-Rung, PhD, Andre, J. Mowen, PhD. Deborah, A. & Cohen, MD. (2004). *The Significance of Parks to Physical Activity and Public Health – A Conceptual Model*. American Journal of Preventive Medicine, 2005, Volume 28, Number 2S2.

Aronsson, Niklas & Stenvång, Eva (2013). *Fåglarnas trädgård*. Mörbylånga: Sveriges ornitologiska förening

Carlsson, U T. (2006). *Häckande fågelarter i Kristinehamns tätort 2006*. Rapport framställd Kristinehamn kommuns räkning.

Cordell, H K. & Herbert, N G. (2002). *The Popularity of Birding Is Still Growing* (Rapport 2002) US Forest Service. http://www.srs.fs.usda.gov/pubs/ja/ja_cordell002.pdf

Ebenhard, T. (2008). *Hoten mot mångfalden*. (Biodiverse nr 4, 2008) CBM – Centrum för Biologisk Mångfald.

Fernandez-Juricic, E & Jokimäki, J (2001). *A habitat island approach to conserving birds in urban landscapes: case studies from southern and northern Europe*. Department of Zoology, Oxford & Arctic Centre, University of Lapland. Kluwer Academic Publishers.

Florgård, Clas, Mörtberg, Ulla & Wallsten, Maud (1994). *Växter och djur i stadsnatur: skydd, skötsel och utveckling av tätortsbiotoper*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Gustavsson, Roland & Ingelög, Torleif (1994). *Det nya landskapet: kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd*. 1. uppl. Jönköping: Skogsstyr.

Gyllin, M. (2006). *Integrating biodiversity in urban planning*. Presentation at the 1st European Congress of Conservation Biology "Diversity for Europe" – symposium "Biodiversity and Conservation Values of Urban Habitats". Moderator for the session "Urban Conservation". Egri, Hungary. August 22–26, 2006

Höök Patriksson, Kristina (red.) (1998). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. Jönköping: Statens jordbruksverk

Jokimäki, J (1999). *Occurrence of breeding bird species in urban parks: Effects of park structure and broad-scale variables*. Arctic Centre, University of Lapland. Kluwer Academic Publishers.

Lundwall, Ulf & Isaksson, Isak (2006). *Närnaturboken: idéer för att utveckla biologisk mångfald*. Stockholm: Svenska naturskyddsföreningen

Maller, C., Townsend, M., St Leger, L., Henderson-Wilson, C., Pryor, A., Prosser, L. & Moore, M. (2008). Healthy parks, healthy people – *The health benefits of contact with nature in a park context*. (A review of relevant literature 2nd ed. 2008) School of Health and Social Development. Faculty of Health, Medicine, Nursing and Behavioural Sciences. Deakin University in Burwood, Melbourne.

Nordmalm, Pelle, Isakson, Per & Burman, Anna (red.) (1999). *Grönare städer: biomångfald och grönstruktur*. Stockholm: Naturskyddsföreningen

Snow, Barbara & Snow, David (1988). *Birds and berries*. Calton: Poyser

Svensson, Lars (2009). *Fågelguiden: Europas och Medelhavsområdets fåglar i fält. 2., omarb. och utökade uppl.* Stockholm: Bonnier fakta

Sveriges ornitologiska förening - SoF (2006-2013). *Vinterfåglar Inpå Knuten* (Rapport 2006-2013) <http://www.sofnet.org/sveriges-ornitologiska-forening/fagelskadning/vinterfaglar-inpa-knuten/kortrapporter-fran-tidigare-ar/>

Sveriges ornitologiska förening - SoF (2008-2012). *Verksamhetsberättelser* (Redovisning 2008-2012) <http://www.sofnet.org/sveriges-ornitologiska-forening/om-sof/dokument/>

Wirén, Mats (1994). *Fauna och vegetation i stadens parker*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Elektroniska källor

WWF – World Wide Fund for Nature (2013). *Fåglar i Sverige. Rapport om hoten mot våra svenska fågelarter* <http://www.wwf.se/vrt-arbete/arter/1125997-fglar-i-sverige>

University of Surrey (2011). *Scientist to investigate human benefits of birdsong*. Forskningsprojekt lett av University of Surrey i partnerskap med the National Trust och Surrey Wildlife Trust. http://www.surrey.ac.uk/mediacentre/press/2011/70245_scientists_to_investigate_human_benefits_of_birdsong.htm

Miljöcentralen Helsingfors Stad (2012). *Stadens fåglar*. Baserad på artikel av Halonen T., Pakkala T, Tiainen J., Holopainen J. & Huhtalo H. 1998: Helsingin muuttuva puistolinnusto. *Tringa* 4/1998 http://www.hel.fi/hki/ymk/sv/Milj_ns+tillst_nd/Natur/F_glar/Stadens+f_glar

Jönsson Belyazid, U. (2011). *Intensifieringen av jordbruket hotar den biologiska mångfalden*. (Föreläsning av Smith, H. "Hur länge jobbar bina gratis?" Centrum för Miljö- och Klimatforskning) Lunds Universitet, Klimatportalen. <http://www4.lu.se/o.o.i.s/27764>

RSPB. (2013). *Royal Society for the Protection of Birds: About Us*. <http://www.rspb.org.uk/about/facts.aspx>

Eakin, C., Campa III, H., Rowe, D B., Westphal, J., Roloff, G & Linden, D. (2013). *Enhancing Biodiversity in Urban Ecosystems: The Bird Habitat Contributions of Green Roofs in Urban Areas*. http://www.recpro.org/assets/Conference_Proceedings/2013_enhancing_biodiversity_urban_ecosystems-bird_habitat_green_roofs-eakin.pdf

Bilder

Torbjörn Arvidson, www.arvidsonfoto.se